

Vai trò của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên trong bối cảnh chuyển đổi số

Nguyễn Kim Anh*

1. Mở đầu

Trong bối cảnh chuyển đổi số diễn ra mạnh mẽ, không gian mạng đã và đang trở thành một bộ phận không thể tách rời trong đời sống của mỗi cá nhân nói chung và thanh thiếu niên. Bên cạnh việc mở ra cơ hội tiếp cận tri thức, kết nối và phát triển kỹ năng, môi trường số cũng đặt ra nhiều thách thức đối với việc hình thành đạo đức, lối sống và nhân cách của thế hệ trẻ. Trước thực tiễn đó, việc phát huy vai trò của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên trở nên đặc biệt quan trọng và cấp thiết; qua đó, không chỉ góp phần bảo vệ thanh thiếu niên trước tác động tiêu cực của môi trường số mà còn tạo nền tảng cho sự phát triển con người toàn diện, đáp ứng yêu cầu của xã hội hiện đại.

2. Nội dung

2.1. Quan điểm, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước ta về vai trò của gia đình

Sinh thời, Chủ tịch Hồ Chí Minh khẳng định: “Xã hội tốt thì gia đình càng tốt, gia đình tốt thì xã hội mới tốt. Hạt nhân của xã hội là gia đình. Chính vì muốn xây dựng chủ nghĩa xã hội mà phải chú ý hạt nhân cho tốt” (Hồ Chí Minh, 2021, tr.300). Thấm nhuần tư tưởng Hồ Chí Minh, Đảng và Nhà nước Việt Nam luôn xác định gia đình là nền tảng của xã hội, môi trường quan trọng hình thành nhân cách cá nhân. Vì vậy, nhiều chủ trương, chỉ thị, nghị quyết quan trọng đã được Đảng ta ban hành nhằm chăm lo xây dựng gia đình Việt Nam no ấm, tiến bộ, hạnh phúc, văn minh.

Tiêu biểu như Chỉ thị 49-CT/TW ngày 2/02/2005 của Ban Bí thư về xây dựng gia đình thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước chỉ rõ: “Cần nhận thức rõ gia đình là một trong những nhân tố quan trọng quyết định sự thành công của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước và xây dựng chủ nghĩa xã hội. Coi đầu tư cho gia đình là đầu tư cho phát triển bền vững. Gia đình có trách nhiệm với các thành viên và với xã hội; Nhà nước và xã hội có trách nhiệm bảo vệ sự ổn định và phát triển của gia đình” (Ban Bí thư, 2005). Qua đó cho thấy quan điểm nhất quán của Đảng khi khẳng định vai trò nền tảng, trung tâm của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống và hình thành nhân cách con người. Gia đình không chỉ là nơi nuôi dưỡng, chăm sóc mà còn là môi trường trực tiếp giáo dục các giá trị chuẩn mực, góp phần tạo dựng nguồn nhân lực chất lượng cho sự nghiệp phát triển đất nước.

Nghị quyết số 33-NQ/TW ngày 9/6/2014 của Ban Chấp hành Trung ương về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước đã chỉ rõ: “Phát huy vai trò của gia đình, cộng đồng, xã hội trong việc xây dựng môi trường văn hóa, làm cho văn hóa trở thành nhân tố thúc đẩy con người Việt Nam hoàn thiện nhân cách” (Ban Chấp hành Trung ương, 2014). Qua đó khẳng định, gia đình giữ vai

* Viện Thông tin Khoa học, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.

trò nền tảng trong xây dựng môi trường văn hóa, trực tiếp giáo dục, hình thành và hoàn thiện nhân cách con người. Gia đình cùng cộng đồng, xã hội tạo sức mạnh tổng hợp, đưa văn hóa trở thành động lực thúc đẩy phát triển con người Việt Nam toàn diện.

Chỉ thị số 06-CT/TW ngày 24/6/2021 của Ban Bí thư về tăng cường sự lãnh đạo của Đảng đối với công tác xây dựng gia đình trong tình hình mới khẳng định: “Gia đình là tế bào của xã hội, nơi duy trì nòi giống, môi trường lưu giữ, giáo dục, trao truyền các giá trị văn hóa dân tộc cho các thành viên trong gia đình... Đề cao vai trò của gia đình trong nuôi dưỡng, định hướng giá trị, giáo dục thế hệ trẻ” (Ban Bí thư, 2021). Có thể thấy, đây là quan điểm nhất quán của Đảng trong việc đề cao vai trò trung tâm của gia đình đối với giáo dục đạo đức, lối sống và hình thành nhân cách thế hệ trẻ. Trong bối cảnh xã hội biến đổi nhanh, gia đình không chỉ là nơi gìn giữ, trao truyền các giá trị văn hóa truyền thống mà còn là môi trường trực tiếp định hướng, uốn nắn hành vi, bồi dưỡng lý tưởng sống cho thanh thiếu niên..

Luật Hôn nhân và Gia đình (năm 2014) quy định cha mẹ có trách nhiệm: “Thương yêu con, tôn trọng ý kiến của con; chăm lo việc học tập, giáo dục để con phát triển lành mạnh về thể chất, trí tuệ, đạo đức, trở thành người con hiếu thảo của gia đình, công dân có ích cho xã hội” (Quốc Hội, 2014). Cùng với đó, Luật Trẻ em (năm 2016) chỉ rõ: “Nhà nước ưu tiên đầu tư cho giáo dục, bảo đảm công bằng về cơ hội tiếp cận giáo dục cho mọi trẻ em... chú trọng giáo dục truyền thống lịch sử, văn hóa dân tộc và phát triển nhân cách, kỹ năng sống cho trẻ em”(Quốc Hội, 2016). Các quy định trên thể hiện rõ sự nhất quán và toàn diện trong hệ thống pháp luật của Nhà nước về vai trò giáo dục của gia đình và trách nhiệm bảo đảm quyền phát triển của trẻ em. Gia đình được xác định là chủ thể trực tiếp, giữ vai trò nền tảng trong nuôi dưỡng, giáo dục con cái; trong khi Nhà nước giữ vai trò kiến tạo, bảo đảm điều kiện và cơ hội giáo dục bình đẳng trong giáo dục trẻ em.

Đại hội XIII của Đảng (năm 2021) khẳng định cần: “Đề cao vai trò của gia đình trong nuôi dưỡng, giáo dục thế hệ trẻ” (ĐCSVN, 2021, tr.144); đồng thời, “Tạo chuyển biến căn bản, mạnh mẽ về chất lượng, hiệu quả giáo dục, đào tạo... kết hợp với giáo dục gia đình và giáo dục xã hội” (ĐCSVN, 2021, tr.232). Những quan điểm này tiếp tục khẳng định vị trí trung tâm của gia đình trong hệ thống các chủ thể giáo dục, đồng thời nhấn mạnh yêu cầu gắn kết chặt chẽ giữa giáo dục gia đình, nhà trường và xã hội. Việc đề cao vai trò của gia đình gắn với yêu cầu đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo cho thấy định hướng phát triển con người toàn diện, đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước trong giai đoạn mới.

Đến Đại hội XIV của Đảng (năm 2026), nhận thức ấy được phát triển thêm một bước theo hướng cụ thể hơn và mang tính thể chế rõ hơn: “Phát triển bền vững trước hết phải dựa vào con người và văn hóa. Từng bước thực hiện mục tiêu xây dựng gia đình Việt Nam no ấm, tiến bộ, hạnh phúc, thực sự là tổ ấm của mỗi người, là tế bào lành mạnh của xã hội” (ĐCSVN, 2026, tr.301)... Quan điểm này tiếp tục làm rõ vai trò nền tảng của gia đình trong chiến lược phát triển bền vững đất nước, đặt gia đình vào vị trí trung tâm của quá trình xây dựng con người và văn hóa Việt Nam. Gia đình không chỉ là nơi bảo đảm đời sống vật chất, tinh thần mà còn là môi trường trực tiếp nuôi dưỡng, giáo dục và hình thành nhân cách, góp phần tạo nên những “tế bào lành mạnh” cho xã hội phát triển ổn định,

bền vững...

2.2. Vai trò của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên trong bối cảnh chuyển đổi số hiện nay

Thứ nhất, gia đình là thiết chế xã hội cơ bản, giữ vai trò quyết định việc hình thành nền tảng đạo đức và định hướng lối sống của thanh thiếu niên trong môi trường số

Gia đình là thiết chế xã hội cơ bản, giữ vai trò quyết định trong việc hình thành nền tảng đạo đức và định hướng lối sống của thanh thiếu niên trong môi trường số. Trong bối cảnh chuyển đổi số, gia đình không chỉ thực hiện chức năng nuôi dưỡng mà còn đóng vai trò định hướng, điều chỉnh hành vi và hình thành năng lực tự bảo vệ cho thế hệ trẻ trước những tác động đa chiều từ không gian mạng.

Trong thiết chế gia đình, vai trò nêu gương của các thành viên, đặc biệt là ông bà, cha mẹ có tác động trực tiếp và lâu dài đến quá trình hình thành nhân cách của thanh thiếu niên. Các giá trị như trung thực, kỷ luật, trách nhiệm, nhân ái... không chỉ được truyền đạt qua lời nói mà còn được thể hiện qua hành vi, lối sống hằng ngày của các thành viên trong gia đình. Trên thực tế, gia đình là môi trường giáo dục đầu tiên, nơi mỗi cá nhân tiếp nhận những chuẩn mực đạo đức, giá trị sống và cách ứng xử ngay từ những năm đầu đời. Gia đình là nhân tố đầu tiên và ảnh hưởng mạnh nhất đến quá trình trưởng thành, nhận thức và hành vi của mỗi cá nhân. Con người được sinh ra và lớn lên trong mái ấm của gia đình, được chăm sóc, nuôi dưỡng và quan trọng hơn là được học những bài học đầu tiên về xã hội từ cuộc sống gia đình (Đặng Cảnh Khanh, 27/6/2021). Thực tiễn gần đây cho thấy, khi trẻ em Việt Nam ngày càng tham gia sâu vào không gian mạng, vai trò của gia đình càng trở nên cấp thiết trong việc định hướng, giám sát và bảo vệ.

Theo Quỹ Nhi đồng Liên hợp quốc (UNICEF), tỷ lệ trẻ em Việt Nam sử dụng internet ở mức rất cao, khoảng 82% trẻ từ 12-13 tuổi và tới 93% ở nhóm 14-15 tuổi sử dụng internet hằng ngày (Trí Dũng, 30/3/2026). Thực tế này cho thấy, mức độ phổ cập internet cao ở thanh thiếu niên vừa mở ra cơ hội tiếp cận tri thức, phát triển kỹ năng, vừa đặt ra nhiều thách thức đối với việc hình thành nhân cách và lối sống. Khi không gian mạng trở thành môi trường tương tác thường xuyên, vai trò của gia đình cần được mở rộng từ giáo dục truyền thống sang định hướng hành vi số. Điều này sẽ giúp gia đình duy trì sự gắn kết, quan tâm và chủ động hướng dẫn con sử dụng internet an toàn khi nâng cao khả năng tự kiểm soát, biết chọn lọc thông tin và ứng xử phù hợp. Ngược lại, sự thiếu vắng định hướng từ gia đình dễ khiến trẻ bị cuốn theo các trào lưu tiêu cực, lệch chuẩn giá trị và hành vi, ảnh hưởng lâu dài đến quá trình phát triển nhân cách.

Thứ hai, gia đình có vai trò “lọc” và định hướng giá trị, giúp thanh thiếu niên tiếp cận, tiếp nhận thông tin số một cách chọn lọc, có trách nhiệm

Với sự phát triển mạnh mẽ của internet và mạng xã hội, thanh thiếu niên đứng trước “không gian thông tin mở” với cả những giá trị tích cực lẫn tiêu cực. Do đó, gia đình không chỉ là nơi cung cấp tri thức ban đầu mà còn đóng vai trò như một “bộ lọc xã hội”, giúp các em nhận diện, đánh giá và lựa chọn thông tin phù hợp với chuẩn mực đạo đức và văn hóa. Thông qua quá trình giáo dục thường xuyên trong gia đình, thanh thiếu niên được trang bị

khả năng tiếp nhận thông tin có chọn lọc, tránh bị cuốn theo những nội dung sai lệch, độc hại trên không gian mạng.

Chức năng “lọc” của gia đình còn thể hiện ở việc định hướng hệ giá trị và chuẩn mực hành vi cho thanh thiếu niên trong môi trường số. Môi trường gia đình giúp các em hình thành thái độ đúng đắn trước các hiện tượng xã hội, biết phân biệt đúng - sai, tích cực - tiêu cực, từ đó xây dựng lối sống có trách nhiệm với bản thân, gia đình và cộng đồng. Gia đình không chỉ “duy trì, gìn giữ và trao truyền các giá trị đạo đức, truyền thống văn hóa” mà còn giáo dục các em biết thương yêu cha mẹ, biết lắng nghe, biết tự bảo vệ bản thân trước các những cám dỗ, cạm bẫy, tệ nạn xã hội làm ảnh hưởng lớn đến việc hình thành nhân cách các em (baolaichau.vn, 16/5/2024). Trong môi trường số, điều này càng có ý nghĩa khi các em dễ bị tác động bởi tin giả, bạo lực mạng hay các xu hướng lệch chuẩn.

Thực tiễn hiện nay cho thấy, trong môi trường số với lượng thông tin khổng lồ và đa chiều, gia đình thực sự giữ vai trò như một “bộ lọc” quan trọng giúp thanh thiếu niên tiếp cận và tiếp nhận thông tin một cách chọn lọc, có định hướng. Theo báo cáo sơ kết 5 năm của Ủy ban Nhân dân Thành phố Hồ Chí Minh về việc thực hiện Quyết định số 830/QĐ-TTg ngày 1/6/2021 của Thủ tướng Chính phủ (Chương trình “Bảo vệ và hỗ trợ trẻ em tương tác lành mạnh, sáng tạo trên môi trường mạng giai đoạn 2021-2025”), trên địa bàn Thành phố có khoảng 2,6 triệu trẻ em (dưới 16 tuổi), chiếm 18,6% dân số. Tỷ lệ hộ gia đình có internet đạt 96%. Đáng chú ý, 89% trẻ từ 10-15 tuổi thường xuyên sử dụng internet, và 87% trẻ trong nhóm 12-17 tuổi truy cập internet trung bình từ 5-7 giờ mỗi ngày (Nguyễn Trọng Lịch, 27/3/2026). Qua đó cho thấy, mức độ tiếp cận và sử dụng internet của trẻ em ngày càng phổ biến với thời lượng sử dụng lớn và tần suất thường xuyên. Khi không gian mạng trở thành môi trường tương tác chủ yếu, khả năng tự sàng lọc thông tin của trẻ vẫn còn hạn chế, trong khi các yếu tố tiêu cực lại xuất hiện ngày càng tinh vi và khó kiểm soát. Điều này đặt ra yêu cầu cấp thiết đối với gia đình trong việc theo dõi, định hướng và đồng hành cùng con, nhằm bảo đảm quá trình tiếp nhận thông tin diễn ra an toàn, lành mạnh và có chọn lọc.

Thứ ba, gia đình là chủ thể quan trọng trong việc trang bị kỹ năng số, kỹ năng tự bảo vệ và ứng xử văn hóa trên môi trường trực tuyến

Trước sự phát triển mạnh mẽ của internet và các nền tảng số, thanh thiếu niên ngày càng tiếp cận sớm với không gian mạng, song cũng phải đối mặt với nhiều rủi ro như thông tin sai lệch, lừa đảo, bạo lực mạng. Trong bối cảnh đó, gia đình giữ vai trò trung tâm trong việc định hướng, hỗ trợ và trang bị cho các em năng lực thích ứng an toàn với môi trường số. Qua đó, đòi hỏi cha mẹ và người giám hộ phải được trao quyền cùng với nguồn kiến thức và kỹ năng cần thiết để tạo ra môi trường an toàn cho con em mình. Điều này cho thấy gia đình không chỉ là nơi chăm sóc mà còn là chủ thể trực tiếp giáo dục kỹ năng số và kỹ năng tự bảo vệ cho thanh thiếu niên.

Thông qua sự đồng hành, hướng dẫn và nêu gương của cha mẹ, thanh thiếu niên được định hướng cách tiếp cận thông tin, cách ứng xử phù hợp trên không gian mạng, từ đó hình thành thói quen giao tiếp văn minh, tôn trọng chuẩn mực xã hội. Theo Quỹ Nhi

đồng Liên hợp quốc (UNICEF), Việt Nam là 1 trong 4 quốc gia đạt được cân bằng giới về kỹ năng số. Kết quả phân tích về sử dụng mạng internet ở thanh thiếu niên cho thấy, chỉ có 8 trong số 54 quốc gia và vùng lãnh thổ được phân tích đạt được điều này (UNICEF, 28/4/2023)... Kết quả này cho thấy, Việt Nam đã đạt bước tiến tích cực trong thu hẹp khoảng cách giới về kỹ năng số ở thanh thiếu niên, tạo cơ hội tiếp cận, học tập và phát triển tương đối công bằng cho cả nam và nữ. Đây cũng là nền tảng quan trọng để thúc đẩy giáo dục số toàn diện, bền vững.

Số liệu thống kê cho thấy, trong nhóm trẻ em từ 12-17 tuổi sử dụng internet, có tới 87% online hằng ngày, nhưng chỉ 36% biết cách bảo vệ thông tin cá nhân (Gia Minh, 18/11/2025). Điều này cho thấy, gia đình không chỉ định hướng nhận thức mà cần trực tiếp hướng dẫn con cách sử dụng internet an toàn, nhận diện thông tin xấu, độc và xử lý các tình huống rủi ro. Thông qua sự định hướng và đồng hành, gia đình giúp trẻ nhận diện rủi ro, sử dụng internet an toàn, hình thành ý thức trách nhiệm và chuẩn mực ứng xử phù hợp trên môi trường trực tuyến.

Thứ tư, gia đình thực hiện vai trò giám sát, đồng hành, hỗ trợ tâm lý góp phần hạn chế tác động tiêu cực từ môi trường số

Trong bối cảnh không gian mạng ngày càng chi phối mạnh mẽ đời sống thanh thiếu niên, gia đình cần chuyển từ “quản lý cứng” sang “đồng hành mềm”, kết hợp giữa định hướng, kiểm soát và chia sẻ. Cha mẹ không chỉ theo dõi hoạt động trực tuyến mà còn cần trang bị kỹ năng số cơ bản, nhận diện rủi ro để kịp thời hướng dẫn, bảo vệ con. Việc duy trì đối thoại thường xuyên, xây dựng niềm tin và môi trường gia đình cởi mở giúp trẻ sẵn sàng chia sẻ những vấn đề gặp phải, đặc biệt là các trải nghiệm tiêu cực trên mạng. Cùng với đó, hỗ trợ tâm lý kịp thời sẽ góp phần giảm thiểu tổn thương, củng cố khả năng tự bảo vệ và thích ứng của trẻ trong môi trường số. Hiện Việt Nam nằm trong nhóm quốc gia có tỷ lệ người dùng internet và mạng xã hội cao trên thế giới với hơn 72 triệu người sử dụng, tương đương khoảng 73% dân số. Trong đó có 7% trong độ tuổi từ 13-17 và gần 10% ở độ tuổi 18-24. Khảo sát của UNICEF cho thấy, có tới 82% trẻ em Việt Nam từ 12-13 tuổi sử dụng internet hàng ngày; ở nhóm 14-15 tuổi, tỷ lệ này lên tới 93% (Phương Thanh, 6/8/2025). Trong bối cảnh đó, vai trò giám sát của gia đình trở thành “hàng rào bảo vệ” đầu tiên, giúp kiểm soát việc sử dụng thiết bị số, định hướng nội dung tiếp cận và phát hiện sớm những dấu hiệu bất thường trong hành vi, tâm lý của trẻ. Bên cạnh giám sát, sự đồng hành của gia đình có ý nghĩa đặc biệt quan trọng trong việc định hướng hành vi và xây dựng “miền dịch tâm lý” cho thanh thiếu niên. Khi cha mẹ thường xuyên trao đổi, lắng nghe và chia sẻ, các em có xu hướng cởi mở hơn, sẵn sàng chia sẻ những khó khăn gặp phải trên không gian mạng. Điều này đặc biệt cần thiết trong bối cảnh có tới 40% trẻ em cảm thấy không an toàn khi online, hơn 70% từng gặp trải nghiệm không mong muốn, và khoảng 1% (hơn 94.000 em) trong độ tuổi 12-17 là nạn nhân của bóc lột, xâm hại tình dục qua mạng⁽¹⁷⁾. Qua đó cho thấy, gia đình có vai trò quan trọng khi đồng hành tích cực giúp thanh thiếu niên không bị rơi vào trạng thái cô lập, đồng thời nâng cao khả năng tự nhận diện và xử lý các tình huống rủi ro.

Thứ năm, gia đình giữ vai trò trung tâm trong mối quan hệ phối hợp với nhà trường

và xã hội trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên

Gia đình giữ vai trò trung tâm trong mối quan hệ phối hợp với nhà trường và xã hội trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên. Với tư cách là môi trường giáo dục đầu tiên và bền vững nhất, gia đình đặt “nền móng” hình thành nhân cách, định hướng giá trị và chuẩn mực hành vi cho mỗi cá nhân ngay từ sớm. Những yếu tố như nền nếp, cách ứng xử, sự nêu gương của cha mẹ... có tác động trực tiếp, lâu dài đến nhận thức và hành vi của trẻ. Trên cơ sở đó, nhà trường thực hiện chức năng giáo dục có hệ thống, truyền thụ tri thức và chuẩn hóa các giá trị đạo đức; xã hội bổ sung bằng môi trường thực tiễn đa dạng, nơi các chuẩn mực được kiểm nghiệm và củng cố. Trong mối quan hệ này, gia đình không chỉ là điểm khởi đầu mà còn đóng vai trò “trục kết nối”, bảo đảm sự thống nhất giữa các lực lượng giáo dục. Đặc biệt, trong bối cảnh môi trường số phát triển mạnh mẽ, vai trò trung tâm của gia đình càng trở nên quan trọng trong việc định hướng lối sống, kiểm soát hành vi và hỗ trợ tâm lý cho thanh thiếu niên, qua đó nâng cao hiệu quả giáo dục toàn diện.

Thực tế cho thấy, việc cha mẹ quan tâm, đồng hành với con trong quá trình học tập và rèn luyện giúp tăng hiệu quả giáo dục, hạn chế khoảng cách giữa giáo dục gia đình và giáo dục nhà trường. Đồng thời, sự phối hợp với các tổ chức xã hội, đoàn thể như Đoàn Thanh niên, Hội Liên hiệp Thanh niên... góp phần tạo điều kiện để thanh thiếu niên tham gia các hoạt động cộng đồng, qua đó hình thành lối sống tích cực, ý thức trách nhiệm xã hội. Chỉ khi “gia đình, nhà trường và xã hội cùng vào cuộc một cách đồng bộ” mới có thể ngăn ngừa các biểu hiện lệch chuẩn và giúp thanh thiếu niên phát triển lành mạnh.

Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đạt được, việc thực hiện vai trò của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên trong bối cảnh chuyển đổi số còn tồn tại một số hạn chế, bất cập. Nhận thức của một bộ phận chủ thể liên quan về vai trò của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên trên môi trường số chưa thật đầy đủ; trách nhiệm phối hợp, đồng hành đôi lúc còn thiếu chặt chẽ. Phương thức giáo dục của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên còn chậm đổi mới; cách trao đổi, định hướng đôi khi chưa thật phù hợp với đặc điểm tâm lý, nhu cầu của lứa tuổi của con em mình. Mặt khác, vai trò nêu gương của cha mẹ có lúc chưa thật rõ nét; lời nói và hành vi trong một số trường hợp còn chưa tạo được sức thuyết phục tích cực. Việc trang bị cho thanh thiếu niên kỹ năng số, kỹ năng tự bảo vệ và ứng xử văn hóa trên môi trường mạng ở một số nơi còn chưa đồng đều, chưa thật sự theo kịp yêu cầu thực tiễn. Tại Đại hội XIV, Đảng đã thẳng thắn chỉ rõ hạn chế, đó là: “Giáo dục đạo đức, lối sống, kỹ năng sống, kỹ năng ngoại ngữ, năng lực sáng tạo cho học sinh, sinh viên chưa theo kịp yêu cầu; sự phối hợp giữa giáo dục nhà trường, gia đình và xã hội còn hạn chế” (ĐCSVN, 2026, tr.320). Mặt khác, chức năng giám sát, định hướng và quản lý việc sử dụng internet, mạng xã hội của thanh thiếu niên ở một số gia đình còn chưa thật sát sao; việc đồng hành, nhắc nhở và thiết lập nguyên tắc sử dụng đôi khi chưa kịp thời, phù hợp... Vì vậy, yêu cầu đặt ra là cần có cách tiếp cận toàn diện, đồng bộ và phù hợp hơn trong công tác giáo dục và định hướng cho thanh thiếu niên. Việc nhận diện đúng những hạn chế, bất cập sẽ là cơ sở quan trọng để từng bước đề xuất giải pháp nhằm phát huy hiệu quả công tác này trong thời gian tới.

2.3. Giải pháp phát huy vai trò của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên trong bối cảnh chuyển đổi số thời gian tới

Một là, nâng cao nhận thức, trách nhiệm của các chủ thể liên quan về vai trò, tầm quan trọng của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên trên môi trường số

Trong bối cảnh chuyển đổi số hiện nay, việc nâng cao nhận thức, trách nhiệm của các chủ thể liên quan về vai trò, tầm quan trọng của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên có ý nghĩa đặc biệt quan trọng. Do đó, các cấp ủy đảng, chính quyền, tổ chức chính trị - xã hội cần đẩy mạnh công tác tuyên truyền, phổ biến nhằm làm rõ vị trí trung tâm của gia đình trong việc hình thành nhân cách, định hướng hành vi và xây dựng chuẩn mực ứng xử cho thanh thiếu niên trên không gian mạng. Nội dung tuyên truyền cần thiết thực, dễ tiếp cận, gắn với các tình huống cụ thể như phòng, chống bạo lực mạng, bảo vệ dữ liệu cá nhân, ứng xử văn minh trên mạng xã hội. Chiến lược tuyên truyền cần đa dạng, phù hợp với từng nhóm đối tượng, qua đó nâng cao nhận thức của cha mẹ, người giám hộ về trách nhiệm giáo dục con cái trong môi trường số.

Trên thực tế, gia đình không chỉ là nơi hình thành nhân cách ban đầu mà còn là “lá chắn” gần gũi nhất giúp thanh thiếu niên nhận diện đúng - sai, biết tự bảo vệ mình trước các tác động tiêu cực từ không gian mạng. Vì vậy, các cấp ủy, chính quyền, nhà trường, đoàn thể và mỗi bậc cha mẹ cần nhận thức đầy đủ rằng giáo dục đạo đức, lối sống trên môi trường số không phải là việc riêng của nhà trường hay xã hội, mà gia đình phải giữ vai trò nền tảng, trực tiếp và thường xuyên nhất. Trong đó, chú trọng: “ban hành hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa, hệ giá trị gia đình và chuẩn mực con người Việt Nam, tích hợp sâu rộng vào chương trình giáo dục, các hoạt động truyền thông đại chúng và hoạt động văn hóa cơ sở” (ĐCSVN, 2026, tr.127).

Hai là, đổi mới phương thức giáo dục trong gia đình theo hướng đối thoại, đồng hành và chia sẻ

Thực tế cho thấy, việc đổi mới phương thức giáo dục trong gia đình theo hướng đối thoại, đồng hành và chia sẻ là nhân tố quan trọng tạo nên sự gắn kết giữa các thành viên trong gia đình. Vì vậy, gia đình cần chuyển từ tư duy “quản lý” sang “đồng hành”, từ cách giáo dục mang tính áp đặt, một chiều sang phương thức giáo dục dựa trên đối thoại, lắng nghe và chia sẻ. Cha mẹ cần tạo không gian giao tiếp cởi mở, khuyến khích thanh thiếu niên bày tỏ suy nghĩ, cảm xúc và quan điểm cá nhân của mình nhiều hơn. Thông qua đối thoại, cha mẹ không chỉ nắm bắt kịp thời những thay đổi trong tâm lý, hành vi của con mà còn giúp các em hình thành khả năng tự nhận thức và điều chỉnh hành vi phù hợp.

Bên cạnh đó, cần chú trọng việc đồng hành cùng thanh thiếu niên trong quá trình học tập, sinh hoạt và đặc biệt là tham gia môi trường số. Thay vì kiểm soát cứng nhắc, cha mẹ cần trở thành người bạn đồng hành, chia sẻ và định hướng, giúp các em sử dụng không gian số như Facebook, Tiktok... một cách an toàn và hiệu quả. Sự đồng hành tích cực sẽ giúp thanh thiếu niên cảm thấy được tôn trọng, tin tưởng và sẵn sàng chia sẻ khi gặp khó khăn, từ đó hạn chế nguy cơ lệch chuẩn trong hành vi và lối sống. Ngoài ra, gia đình cần

nâng cao năng lực giáo dục thông qua việc cập nhật kiến thức, kỹ năng làm cha mẹ trong thời đại số, chủ động học hỏi công nghệ, hiểu tâm lý, từ đó định hướng, đồng hành cùng con em mình hiệu quả hơn trong môi trường trực tuyến.

Ba là, phát huy vai trò nêu gương của cha mẹ trong lối sống, hành vi và ứng xử trên không gian mạng.

Theo đó, cha mẹ cần nhận thức rõ, hành vi của mình trên môi trường trực tuyến có tác động trực tiếp đến nhận thức và cách ứng xử của con cái. Mọi hành vi như cách sử dụng mạng xã hội, chia sẻ thông tin, bình luận hay tương tác với người khác đều trở thành “bài học sống” mà thanh thiếu niên quan sát và học theo. Vì vậy, cha mẹ cần chủ động xây dựng hình ảnh cá nhân theo hướng văn minh, tôn trọng chuẩn mực đạo đức và pháp luật nói chung và trên không gian mạng nói riêng.

Bên cạnh đó, cha mẹ cần thực hiện nêu gương thông qua việc sử dụng mạng xã hội một cách có trách nhiệm và khoa học. Việc hạn chế lệ thuộc vào thiết bị số, ưu tiên thời gian cho gia đình với các hoạt động như đọc sách, giao tiếp trực tiếp... sẽ tạo tác động tích cực đến thói quen của thanh thiếu niên. Đồng thời, cha mẹ cần thể hiện thái độ đúng đắn khi tiếp cận thông tin, biết kiểm chứng nguồn tin, không lan truyền thông tin sai lệch, từ đó giúp con hình thành kỹ năng nhận diện và xử lý thông tin trên môi trường số. Mặt khác, cần chú trọng xây dựng văn hóa ứng xử trên không gian mạng trong gia đình. Cha mẹ cần làm gương trong hoạt động giao tiếp với phương châm lịch sự, tôn trọng người khác, không sử dụng ngôn từ tiêu cực, không tham gia vào các hành vi công kích, bạo lực mạng. Thông qua đó, tạo cơ sở để thanh thiếu niên hình thành thói quen ứng xử văn minh, có trách nhiệm khi tham gia mạng xã hội.

Bốn là, trang bị cho thanh thiếu niên kỹ năng số, kỹ năng tự bảo vệ và ứng xử văn hóa trên không gian mạng

Để công tác này đạt hiệu quả cao, cần tăng cường giáo dục kiến thức, kỹ năng số một cách có hệ thống, giúp thanh thiếu niên hiểu rõ đặc điểm, cơ chế vận hành của môi trường mạng, từ đó sử dụng công nghệ một cách hiệu quả, an toàn. Nội dung giáo dục cần chú trọng đến kỹ năng tìm kiếm, đánh giá, kiểm chứng thông tin, nhận diện tin giả, tránh bị dẫn dắt bởi các thông tin sai lệch.

Bên cạnh đó, cần chú trọng trang bị kỹ năng tự bảo vệ trên không gian mạng để thanh thiếu niên có thể biết cách bảo mật thông tin cá nhân, nhận diện các hành vi lừa đảo, xâm hại trực tuyến, cũng như biết cách xử lý khi gặp tình huống rủi ro. Xây dựng cho thanh thiếu niên thói quen sử dụng internet có kiểm soát, biết tự điều chỉnh thời gian và nội dung truy cập. Mặt khác, cần định hướng cho thanh thiếu niên những chuẩn mực về giao tiếp, thái độ tôn trọng, trách nhiệm khi tham gia không gian mạng, tránh các hành vi như công kích cá nhân, lan truyền thông tin tiêu cực hoặc vi phạm pháp luật...

Năm là, cấp ủy, chính quyền các cấp cần đẩy mạnh tôn vinh, khen thưởng và tổ chức diễn đàn lan tỏa mô hình gia đình tiêu biểu trong giáo dục thanh thiếu niên

Trên thực tế, đây không chỉ là giải pháp mang tính động viên, khích lệ mà còn là

phương thức hiệu quả nhằm nhân rộng những giá trị tích cực, tạo sức lan tỏa sâu rộng trong toàn xã hội. Vì vậy, cấp ủy, chính quyền các cấp cần xác định rõ việc tôn vinh, khen thưởng các gia đình giáo dục tốt con cái không đơn thuần là hoạt động biểu dương hình thức, mà phải được đặt trong một cơ chế chính sách đồng bộ, có tiêu chí cụ thể, công khai, minh bạch và gắn với kết quả thực chất. Các gia đình tiêu biểu cần được lựa chọn trên cơ sở những chuẩn mực rõ ràng về đạo đức, lối sống, phương pháp giáo dục con cái, đặc biệt là khả năng định hướng, đồng hành cùng thanh thiếu niên trong môi trường số. Việc tôn vinh kịp thời, đúng đối tượng sẽ tạo động lực mạnh mẽ, góp phần khơi dậy ý thức trách nhiệm của mỗi gia đình trong việc chăm lo, giáo dục thế hệ trẻ.

Cấp ủy, chính quyền các cấp cần chú trọng tổ chức các diễn đàn, tọa đàm, chương trình giao lưu, chia sẻ kinh nghiệm giữa các gia đình, nhà trường và các tổ chức xã hội. Đây là không gian để lan tỏa những cách làm hay, mô hình hiệu quả, đồng thời giúp các bậc phụ huynh tiếp cận những tri thức, kỹ năng cần thiết trong việc giáo dục con cái, nhất là kỹ năng quản lý, định hướng hành vi của thanh thiếu niên trên không gian mạng. Việc xây dựng các diễn đàn cần gắn với đổi mới nội dung, phương thức truyền thông, tận dụng nền tảng số để mở rộng phạm vi tiếp cận, thu hút sự tham gia của đông đảo người dân, đặc biệt là giới trẻ.

Chú trọng gắn hoạt động tôn vinh và diễn đàn gia đình với các phong trào, cuộc vận động lớn như xây dựng gia đình văn hóa, khu dân cư văn hóa, xây dựng môi trường sống lành mạnh. Qua đó, tạo sự liên kết chặt chẽ giữa gia đình với cộng đồng, góp phần hình thành hệ sinh thái giáo dục đồng bộ, trong đó gia đình giữ vai trò trung tâm. Đồng thời, cần tăng cường vai trò của các tổ chức chính trị - xã hội như Mặt trận Tổ quốc, Hội Liên hiệp Phụ nữ, Đoàn Thanh niên trong việc phát hiện, giới thiệu và nhân rộng các điển hình tiên tiến.

Sáu là, đẩy mạnh phối hợp giữa gia đình, nhà trường và xã hội, tạo môi trường giáo dục đồng bộ, thống nhất

Đẩy mạnh phối hợp giữa gia đình với nhà trường và xã hội là cơ sở “mẫu chốt” nhằm tạo dựng môi trường giáo dục đồng bộ, thống nhất trong hoạt động giáo dục - đào tạo nói chung và giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên nói riêng. Vì vậy, cần xác định rõ gia đình, nhà trường và xã hội là ba trụ cột cơ bản, có mối quan hệ gắn bó chặt chẽ, bổ trợ lẫn nhau trong quá trình hình thành và phát triển nhân cách của thanh thiếu niên. Trên cơ sở đó, cần thiết lập cơ chế phối hợp thường xuyên, chặt chẽ giữa các chủ thể nhằm bảo đảm sự thống nhất về mục tiêu, nội dung và phương pháp giáo dục. Bám sát quan điểm chỉ đạo của Đảng tại Đại hội XIV, đó là: “tạo dựng môi trường văn hóa lành mạnh, tiến bộ, văn minh trong gia đình, nhà trường, cộng đồng và trên không gian mạng” (ĐCSVN, 2026, tr. 27).

Gia đình cần chủ động phối hợp với nhà trường thông qua việc trao đổi thông tin hai chiều, tham gia các hoạt động giáo dục và theo dõi sát quá trình học tập, rèn luyện của con em mình. Nhà trường cần phát huy vai trò trung tâm trong tổ chức, định hướng hoạt động giáo dục, đồng thời cung cấp thông tin kịp thời, hướng dẫn phương pháp giáo dục phù hợp cho phụ huynh. Tăng cường ứng dụng công nghệ thông tin để kết nối gia đình với

nhà trường một cách hiệu quả, thông qua các nền tảng số, hệ thống quản lý học sinh, tạo điều kiện trao đổi nhanh chóng, thuận tiện. Đồng thời, cần phát huy vai trò của các tổ chức xã hội, đoàn thể như Đoàn Thanh niên, Hội Liên hiệp Thanh niên... trong việc tạo môi trường rèn luyện, trải nghiệm cho thanh thiếu niên. Mặt khác, cần hoàn thiện cơ chế, chính sách nhằm tăng cường sự phối hợp giữa các chủ thể, nâng cao trách nhiệm của từng bên nhằm nâng cao chất lượng công tác giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên.

Bây là, tăng cường chức năng giám sát, định hướng và quản lý việc sử dụng internet, mạng xã hội của thanh thiếu niên

Gia đình cần thiết lập nguyên tắc sử dụng thiết bị số rõ ràng, phù hợp với độ tuổi, bao gồm thời gian truy cập, nội dung tiếp cận và mục đích sử dụng của con em mình. Việc xây dựng “quy ước gia đình số” không chỉ giúp kiểm soát hành vi mà còn hình thành ý thức tự giác, trách nhiệm của thanh thiếu niên trong môi trường trực tuyến. Đồng thời, cần chuyển từ phương thức giám sát cứng nhắc sang giám sát thông minh, kết hợp giữa công nghệ và sự đồng hành của cha mẹ. Việc sử dụng các công cụ kiểm soát nội dung, theo dõi thời gian sử dụng thiết bị cần đi đôi với việc trao đổi, giải thích để thanh thiếu niên hiểu và hợp tác, tránh tâm lý đối phó hoặc phụ thuộc.

Bên cạnh đó, cần định hướng nội dung để thanh thiếu niên nhận diện thông tin chính thống, tin cậy; hướng dẫn cách kiểm chứng thông tin, tránh bị ảnh hưởng bởi tin giả, nội dung độc hại. Khuyến khích các em tham gia các hoạt động trực tuyến tích cực như học tập, nghiên cứu, sáng tạo nội dung có giá trị. Mặt khác, cần tăng cường giáo dục kỹ năng tự quản lý và tự bảo vệ cho thanh thiếu niên, giúp các em biết kiểm soát thời gian, lựa chọn nội dung phù hợp và ứng xử văn hóa trên không gian mạng.

3. Kết luận

Phát huy vai trò của gia đình trong giáo dục đạo đức, lối sống cho thanh thiếu niên trong bối cảnh chuyển đổi số là yêu cầu quan trọng nhằm bảo đảm sự phát triển toàn diện của thế hệ trẻ. Gia đình với vai trò nền tảng cần chủ động định hướng, đồng hành và hỗ trợ thanh thiếu niên trước những tác động đa chiều của môi trường số. Đồng thời, việc tăng cường sự phối hợp giữa gia đình, nhà trường và xã hội sẽ góp phần tạo nên môi trường giáo dục đồng bộ, thống nhất. Khi gia đình được phát huy đúng vai trò trung tâm, quá trình giáo dục đạo đức, lối sống sẽ đạt hiệu quả bền vững, đáp ứng yêu cầu phát triển con người trong xã hội hiện đại.

Email tác giả: kimanhhcma@gmail.com

Ban Bí thư (2005). *Chỉ thị 49-CT/TW ngày 21-02-2005 về xây dựng gia đình thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước*.

Ban Bí thư (2021). *Chỉ thị số 06-CT/TW ngày 24-6-2021 về tăng cường sự lãnh đạo của Đảng đối với công tác xây dựng gia đình trong tình hình mới*.

Ban Chấp hành Trung ương (2014). *Nghị quyết số 33-NQ/TW ngày 9-6-2014 về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất*

nước.

ĐCSVN (2021). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII (Tập I)*. Nxb Chính trị quốc gia Sự thật.

ĐCSVN (2026). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIV (Tập I)*. Nxb Chính trị quốc gia Sự thật.

Đặng Cảnh Khanh (27-6-2021). *Coi trọng vai trò giáo dục của gia đình trong xã hội hiện đại*. <https://www.qdnd.vn>

Gia Minh (18-11-2025). *Bảo vệ trẻ em trên mạng: Tập huấn nâng cao nhận thức cho đội ngũ báo chí*. <https://vov.vn>

Hồ Chí Minh (2021). *Toàn tập (Tập 12)*. Nxb Chính trị quốc gia Sự thật.

Nguyễn Trọng Lịch (27-3-2026). *Đừng để internet, trò chơi điện tử đánh cắp tuổi thơ của trẻ nhỏ*. <https://www.vietnamplus.vn>

Phuong Thanh (16-8-2025). *“Lá chắn” nào bảo vệ trẻ em khỏi nạn bắt nạt trên không gian mạng?* <https://www.vietnamplus.vn>

Quốc hội (2014). *Luật Hôn nhân và Gia đình (Luật số 52/2014/QH13, ngày 19-6-2014)*.

Quốc hội (2016). *Luật Trẻ em (Luật số 102/2016/QH13, ngày 5-4-2016)*.

Trí Dũng (30-3-2026). *Bảo vệ trẻ trên mạng không thể dừng ở cấm đoán*. <https://nhandan.vn>

UNICEF (28-4-2023). *Việt Nam là 1 trong 4 quốc gia đạt được cân bằng giới về kỹ năng số*. <https://baolaocai.vn>

Báo và phát thanh, truyền hình Lai Châu (16-5-2024). *Vai trò của gia đình với việc giáo dục nhân cách thiếu nhi trong giai đoạn hiện nay*. <https://baolaichau.vn>